

▷ SZÖVEG: NAGY ÉVA JOHANNA

A SELK' NAMEK A TŰZFÖLD SZELLEMEI

A Magellán-szoros partján ér bennünket a hideg, esős éjjel utáni hajnal. Szétnézünk, csendes az óceán (épp a Csendes), szél sem rezzen. Mintha szellemjárta lenne az erdő felettünk, egyszer csak ütemes lélegzésre és lágy vízmozgásra figyelünk fel. Tátott szájjal, némán figyelünk, amint egy csapat delfin siklik el halkán fújtatva táborhelyünk mellett

Szinte érezni a levegőben az indián animizmust – még azt is gondolhatnám, a selk'namek, a vidék 45 éve kihalt őslakosainak szellemei üdvözöltek így – karnyújtásnyira a partszegélytől.

VAD MŰVÉSZET

Elképzelem, ahogy a földönkívüli-fizimiskájú őslakók körém gyűlnek és figyelik kempingreggelinket. 200 éve még nagyjából négyezren éltek, halásztak, vadásztak e vidéken. Hangszereik nem voltak, ruhákat nem készítettek, csupán guanakóbőrbe tekerték 180-190 cm magas, atletikus testüket. A hideg, nedves, metsző szelekkel hűtött, zord, terméketlen vidék nem adott lehetőséget a földművelésre, így kőkorszaki körülmények közt, halászva-gyűjtögetve élték szerteágazó hitvilággal színesített, kemény életüket.

Vad körülmények közt élve kultúrájukat ősi énekeikben és a testfestés művészetében őrizték. A csereáruként is használt, értékes festékanyagukhoz pigmenttartalmú agyag, állati zsír és faszén keverékeit használták, melyek közül a piros számított a legvonzóbbnak. A testfestés nemcsak a rituálék, hanem a mindennapok része is volt. Az élet minden területéhez más-más mintázat tartozott: külön festést kaptak vadászathoz, halászhoz (ősi „szárazruhaként”), harchoz, békekötéshez, versengéshez, párbajokhoz és persze a legerőteljesebb, legösszetettebb rituáléhoz, a hainhoz.

KILÉPVE AZ EMBERI TESTBŐL
MATAN, A NAGY TÁNCOS SZELLEME
A SZERTARTÁSOKRA UGRÁNDOZÓ
TÁNCÁVAL ÉRKEZETT

A csereáruként is használt, értékes festékanyagukhoz pigmenttartalmú agyag, állati zsír és faszén keverékeit használták, melyek közül a piros számított a legvonzóbbnak.

ZORD, VIHAROS, ÉLHETŐ
A NOTHOFAGUS (DÉLI BÜKK) ERDŐK SŰRŰN NÖVŐ FÁI
VÉDELME NYÚJTANAK A SZIGETET FOLYAMATOSAN
TÉPÁZÓ ERŐS, HIDEG SZELEK ELLEN.
A TŰZFÖLD FŐ SZIGETÉT DÉLRŐL HATÁROLÓ BEAGLE-
CSATORNA MENTI HEGYVONULATOKBAN 500 M KÖRÜL
FUT AZ ERDŐHATÁR

FOTÓ: MARTIN GUSINDE

TEREMTÉS: A HALÁL NEM VOLT VÉGLEGES

Timakuel (az egyetlen, távoli isten) elküldte Kenost, az ősök egyikét, hogy Karukinkától délre hozza létre a selk'namek földjét. Kenos megalkotta a Napot és megparancsolta neki, hogy délben erősebben ragyogjon, majd este adja át helyét Kreen, a Hold fehér fényének.

Az ég kezdetben túl közel volt a Földhöz, ezért Kenos magasabbra taszította az égboltot. Azután lehajolt, és egy földes fűcsomót húzott ki a földből. Ebből született meg az első selk'nam.

Sok-sok idő elteltével Kenos megöregedett és elfáradt. Három östársával együtt egy megújító álmában próbált segíteni magán, ez azonban nem sikerült, ezért az ősök észak felé indultak. Kimerülten érkeztek meg, lepihentek a földre, és a többi ős palástjával takarta be a vándorokat. Így merültek hosszú, mély, mozdulatlan álomhalálba.

Ám a halál nem volt végleges. Sok idő elteltével Kenos és társai mozgolódni kezdtek, és megértették, hogy újból fiatalokká váltak.

A selk'namek elhatározták, hogy ugyanúgy tesznek, mint Kenos. Ám az idő múlása legyőzte testüket és szívüket, néhányan már soha többé nem keltek fel. De nem is tűntek el. Madarakká, hegyekké, vízesésekké váltak. Mikor eljött az idő, hogy Kenos visszatérjen égi otthonába, az arra érdemesek vele tarthattak, és belőlük lettek a ragyogó tűzföldi égbolt fényes csillagai és bolygói.

FOTÓ: EXTERRA

BEAVATÁS ÉS DOMINANCIA

Az ősi „Hoowin” mitikus időszakában a nők és férfiak munkamegosztása egészen más volt. Kreen, a Hold (nőiség) elhitette a férfiakkal, hogy „Xalpen”, az alvilág sötét és hatalmas szelleme megöli az egész törzset, ha a férfiak nem gondoskodnak családjukról, miközben a nőknek csupán a nagy kunyhóban kell táplálniuk Xalpent.

Sok-sok év elteltével Kreen füllentésének titkát Kre, a Nap (férfiasság) leplezte le, aki rájött, hogy a nők csak mulatnak a férfiakon, mivel azok elhitték a hazugságot, és éjt nappallá téve dolgoznak.

Amikor Kre ezt elmondta a férfiaknak, rendkívüli düh kerítette őket hatalmába, és bosszúból meg akarták ölni az összes asszonyt. Kreennek azonban sikerült elmenekülnie a Nap elől. Futott-futott, át Tűzföld egész szigetén, majd a szárazföld végeztével felszökött a csillagok közé, ahová a Nap is követte. Azóta is egymás nyomában vannak nap nap után, az idők végezetéig. Így kezdődött el egy új korszak, az erősebb fényű Nap (a férfi) uralma az égen. Ekképp a földi férfiak is átvették az uralmat az asszony nép felett és a patriarchális társadalomra való áttérés megerősítésére használt rituálé lett a haín.

A haín gyakorlatilag egy titkos férfiritus, amelyben az asszonyok és lányok nem vehettek részt. A szertartás több célt szolgált: a nők folyamatos háttérbe szorítását, a közösség összetartását (ez volt a legfontosabb selk'nam

DÉLI ÉLETVEZETÉS

A LÁNYOK ELSŐ VÉRZÉSÜKKOR, BEAVATÁSKÉNT KAPTÁK MEG A TÖRZS ASSZONYAINAK JÓTANÁCSAIT. FŐKÉNT FELESÉG-SZEREPEKÜRŐKRŐL, DE OLYAN HÉTKÖZNAPI DOLGOKRŐL IS. MINT: „REGGELENTE MOSAKODJ, FÉSÜLKÖDJ, ÉS FESD KI A TESTED!”

Kreen, a Hold (nőiség) elhitette a férfiakkal, hogy „Xalpen”, az alvilág sötét és hatalmas szelleme megöli az egész törzset, ha a férfiak nem gondoskodnak családjukról...

LOMBSÁTOR ÉS FÜVES PUSZTA ▶

A MEGLEPŐEN VÁLTOZATOS TŰZFÖLDI TÁJON AZ ÓCEÁNI ESŐERDŐKTŐL A HIDEG, SZÁRAZ PAMPÁKIG TERJEDT AZ ŐSLAKOSOK ÉLETTERE. ILYEN KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT – ALKALMAZKODÁSSAL, VÁNDORLÁSSAL – MEGFELELŐ ÉPÍTŐ- ÉS TŰZELŐANYAGHOZ, DE ZSÁKMÁNYÁLLATOKHOZ IS JUTOTTAK

FOTÓ: EXTERRA

BIZTOS HELYEN, GUANAKÓBŐRBE

A SERDÜLŐ FIÚK BEAVATÁSI PRÓBÁI A TÁBORTÓL LEGALÁBB 200 LÉPÉSRE ZAJLOTTAK, OLYAN TEREPEEN, Ahol MEGYŐZŐDHETEK RÓLA, HOGY EGYETLEN KÍVÁNCSI ASSZONY SEM LESELKEDIK A RITUS ALATT

törzsi összetartó alkalom), és ekkor avatták férfiakká a tinédzser fiúkat, a klóketeneket is. A beavatás bátorságot követelő fizikai erőpróbák sorozatából állt, ám legfontosabb részét mégis a lelki próbák képezték. A legnagyobb sátorban kellett szembenézniük az alvilág legalattomosabb szellemeivel, akiket a klánok harcosai testesítettek meg, testükön a legkülönlegesebb festésekkel és maszkokkal. A félelmek legyőzésén kívül a rítus során mindannyian kapcsolatot teremtettek az ősökkel, titkaikkal, ezzel pedig életben tartották a törzset összetartó örökségüket. Nem csoda, hogy a szertartást vezénylő sámán és a segítő, tudós emberek voltak a nép legfontosabb tagjai – klasszikus főnökeik nem voltak.

Ám az asszonyokat sem kellett féltetni! A Hoshtan nevű nőnemű szellem ihlette az „asszonyok bosszúja” nevű játékot. Ebben a férfiak pingvineket imitáló, totyogó-dülöngélő mozgással jártak körbe, mialatt a fiatalabb nők megpróbálták őket a földre lökni. A játék akkor ért véget, mikor az összes férfit „kivégték”. Remek módja lehetett a nemek közti feszültségek levezetésének.

FOTÓ: ALBERTO DE AGOSTINI

ŐSI KÜLALAK
SELK'NAM CSALÁD HÉTKÖZNAPI
ARCFESTÉSSEL – 100 ÉVVEL
EZELŐTT. A FESTÉSSEL
OLYKOR A LELKIÁLLAPOTUKAT IS
KIFEJEZTÉK, MÁSKOR CSAK
A HIDEG ÉS A NAPSÜTÉS ELLEN
VÉDTÉK BŐRÜKET

A NAGY VÍZ PARTJÁN
A KONTINENSTŐL A SZÉLES
MAGELLÁN-SZOROS VÁLASZTJA
EL A TŰZFÖLDET. A DÉLI ŐSZ
IDEJÉN A VIHARVERTE
TENGENSZOROS VONULÓ,
VADÁSZÓ BÁLNÁKKAL TELIK
MEG. SZEMBEN, JOBBRA
A DAWSON-SZIGET, A SELK'MAN-
EK EGYIK TŰLÉLŐTERÜLETÉUL
KISZEMELT FÖLDDARAB

**Mivel a selk' namek nem ismerték
a magántulajdon és a magánterület fogalmát,
továbbra is szabadon jártak, vadásztak
ősi területeiken, és ha birkák
(szemükben fehér guanakók) legeltek,
akkor birkákat öltek.**

PAMPAI VADÁSZAT
AZ ÉVEZREDES MÓDSZEREKKEL VADÁSZÓ
FÉRFIAK GUANAKÓ-, RÓKA- ÉS
MADÁRHÜSSAL LÁTTÁK EL A KÖZÖSSÉGET

ÉS JÖTT A CIVILIZÁCIÓ...

A selk' namekkel (vagy más néven onákkal) találkozó első európai a portugál Pedro Sarmiento de Gamboa volt 1580-ban. Ezután jó ideig nem volt rendszeres kapcsolatuk idegenekkel, ám 1880-tól a tűzföldi aranylás és a hatalmas, birtokba vehető területek ígéretével egyre több európai érkezett e

vidékre. Mivel a selk' namek nem ismerték a magántulajdon és a magánterület fogalmát, továbbra is szabadon jártak, vadásztak ősi területeiken, és ha birkák (szemükben fehér guanakók) legeltek, akkor birkákat öltek. Így a gyarmatosítókkal és az aranyásókkal gyorsan összetűzésbe kerültek: erőszakos összecsapások zajlottak, a bennszülött nőket gyakran fogságba ejtették és meggyalázták, a levadászott birkákért indiánokat öltek. A földek elkerítése délebbre szorította a selk' nameket, ahol meg a szomszédos törzsekkel keveredtek területi vitába.

A bukaresti születésű Julius Popper mérnökként került a szigetre. Militáns, hadseregszerű kutatóexpedíciója során aranybányát nyitott, és jókora vagyona tett szert, majd hatalmának megerősítéseként saját arcképevel ellátott pénzt is veretett, magánhadseregével pedig további vér-

FOTÓ: ALBERTO DE AGOSTINI

díj-bekasszírozás reményében belefogott a selk' namek módszeres lemészárlásába, így a bennszülöttek lélekszáma drámaian lecsökkent.

1889-től aztán a szalézi rend missziókat alapított (többek között a 20. század második felében a katonai junta internálóhelyeként működő, elzárt Dawson-szigeten), és menedéket adott a bennszülötteknek. Itt viszont az Európából érkezett ruhaadományok révén vagy a misszionáriusok szervezetében behozott, errefelé addig ismeretlen tuberkulózis, influenza, tüdőgyulladás, kanyaró, skarlát kórokozói tovább gyérítették az ezekre érzékeny őslakosságot.

FOTÓ: EXTERRA

FOTÓ: MARTIN GUSINDE

SZERTARTÁSI DÍSZBEN

A PÖTTYÖS-CSIKOS FESTÉSSEL SHO'ORTOT ÉS TANUT, A HÁJN SZERTARTÁS LEGFŐBB SZELLEMEIT IDÉZIK. A TESTDÍSZ AZ ÉGBOLTOT MINTÁZZA

SZÁKMÁNYMARADVÁNY A FÜVES PUSZTÁN

A TÜZFÖLDI TÖRZSEK FŐ TÁPLÁLÉKA A GUANAKÓHÚS VOLT, IRHÁJÁT TAKARÓSZERŰ RUHÁZATUK ALAPANYAGAKÉNT HASZNOSÍTOTTÁK

A FŐNÖK SÁTRÁNÁL

ALBERTO DE AGOSTINI SZALÉZI SZERZETES MAGAS RANGÚ SELK'NAM BARÁTJÁVAL. AGOSTINI KUTATÓKÉNT, GEOGRÁFUSKÉNT ÉS HEGYMÁSZÓKÉNT SZÁMOS TÜZFÖLDI HEGYCSÚCSOT, GLECCSERT ÉS FJORDOT FEDEZETT FEL, ETNOGRÁFUSKÉNT ÉS FOTÓSKÉNT PEDIG HATALMAS ÉLETMŰVET HAGYOTT HÁTRA A SZIGETVILÁG KULTURÁJÁRÓL

FOTÓ: EXTERRA

**EMBERKERTEK
– ZOOLOGICOS HUMANOS**

Az őslakos-ügy kezelésére jó példa, hogy az 1889-es párizsi világkiállításon egy 11 főből álló selk'nam családot szándékoztak bemutatni. A transzatlanti utat csak kilencen élték túl. Őket – vadak lévén – nyers lóhússal etették, bezárva tartották, és Párizs után még Belgiumban és Londonban is turnéztak. Végül miszionáriusok tiltakozása miatt vitték haza az addigra teljesen legyengült selk'nameket. Tizenegyük közül csak heten tértek vissza életben a Tüzföldre.

MARTIN GUSINDE

Az osztrák néprajzkutató 1918 és 1924 között négyszer utazott a Tüzföldre. Misszionáriusi tevékenységén azonban jóval túlmutatott az antropológiában végzett munkája. Képes volt annyira elmélyülni és beilleszkedni a selk'nam kultúrába, hogy nyelvüket megtanulva még a rendkívül zárt hájnszertartásán is részt vehetett, első idegenként! Több mint 1200 fényképet készített e különös törzsről, amely felbecsülhetetlen tudományos értéket képvisel a mára kihalt selk'nam emberekről és kultúráról. Nyomdokain olyan neves etnográfusok folytatták a gyűjtést, mint a hegyász, pap Alberto de Agostini, akiről később nemzeti parkot is elneveztek a Tüzföldön és a 2010-ben elhunyt Ann Chapman.

FOTÓ: ALBERTO DE AGOSTINI

AZ UTOLSÓ CSUKJA BE AZ AJTÓT...

A 7000 éves selk'nam kultúra az európai betelepülésektől számítva száz év alatt teljesen eltűnt. Az utolsó, „tisza vérű” selk'nam indián 1974-ben halt meg.

A szokatlan külsejű és rendkívüli kultúrájú népcsoport tragédiájáról sokat beszélgettem Lucho Godoy-jal, Magyarország chilei tiszteletbeli konzuljával, aki civilben belgyógyász a Magellán-szoros Punta Arenas-i kórházában.

Volt egyszer régen egy betegem, egy indián öregasszony – magyarázza, a magyar szavakon spanyol hangsúlyokkal. – Tudtam, hogy a szigetről jött át kezelésre. Elkezdtem kérdegetni, mert emlékeztem, hogy 60 évvel azelőtt volt két francia antropológus a szigeten a szaléziaknál, akiknek valahonnan volt egy kis penicillinjük, mert akkor nehezebben lehetett hozzájutni az ilyesmibe, tudjátok? – gesztikulál latinosan – Hát, nem bírták nézni az egyre gyengébb, tüdőbeteg gyerekeket, és vállalták a kockázatot: beadták nekik az antibiotikumot. Túl is élték néhányan a betegséget. Tudjátok, mit mondott az öregasszony? Azt hogy emlékszik rájuk és arra is, hogy ő is kapott egy „kis szurit a popsijába”. Na, gyerekek, ott volt ez az asszony, és tudtam, hogy ő az egyik utolsó selk'nam a Földön.

Tudjátok, mit mondott az öregasszony? Azt, hogy emlékszik rájuk és arra is, hogy ő is kapott egy „kis szurit a popsijába”. Na, gyerekek, ott volt ez az asszony, és tudtam, hogy ő az egyik utolsó selk'nam a Földön.

AZ ELSŐ ERŐDTELEPÜLÉS

A MAGELLÁN-SZOROS FUERTE BULNES ERŐDJE A 19. SZÁZAD KÖZEPÉN JÖTT LÉTRE A MÁSODIK TELEPESHULLÁM ÉRKEZÉSÉVEL. AZ ELSŐK, A 16. SZÁZADBAN ÉRKEZŐ EURÓPAI TELEPESEK NEM TUDTAK ALKALMAZKODNI A KEGYETLEN KLIMÁJÚ VIDÉKHEZ. PUSKAPORUK ELÁZOTT, ÍGY KÉPTELENEK VOLTAK VADÁSZNI. A HŰVÖS, NEDVES IDŐBEN MEBETEGEDTEK, MAJD ELGYENGÜLVE ÉHEN VESZTEK

FOTÓ: EXTERRA

FOTÓ: MARTIN GUSINDE

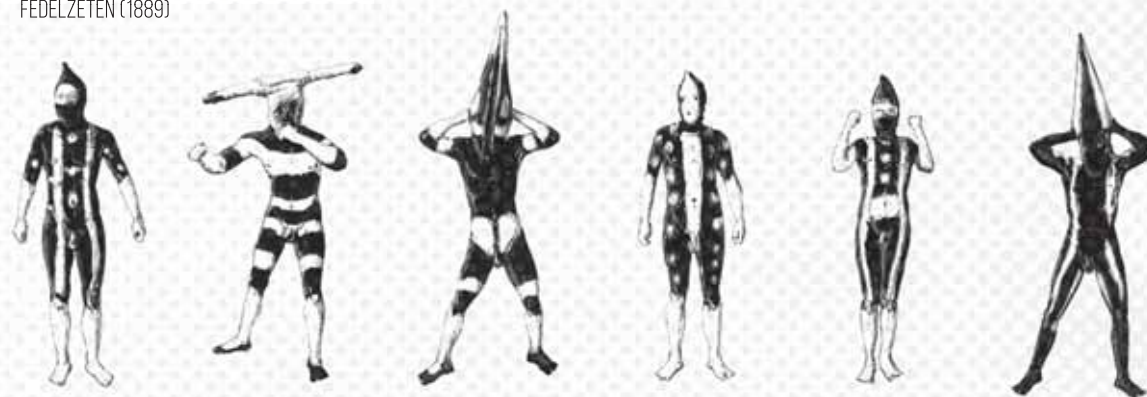

UTAZÁS – KÉNYSZERBŐL

EURÓPÁBA TART A SELK'NAM CSALÁD, HOGY EMBERKERTEKBEN ÁLLÍTSÁK KI ŐKET. AZ IDEGEN, KIFEJEZETTEN ROSSZ KÖRÜLMÉNYEK MIATT TIZENEGY SELK'NAMBŐL KETTEN MÁR AZ ODAUTAT SEM ÉLTÉK TÚL A HAJÓ FEDÉLZETÉN (1889)

HÓBAN, FAGYBAN, FESTVE, SZELLEMKÉNT

A VÖRÖS ALAPON CSIKOS FESTÉSŰ ULEN, A HAÍN RÍTUS SZELLEME. GYORS ÉS ÜGYES, MINT A SZÉL, KEGYETLEN FELADATA A SZERTARTÁS ALATTI SZÓRAKOZTATÁS VOLT

VONZÓ MEGJELENÉS ▲

A KÜLÖNÖS FESTÉSŰ-ÖLTÖZETŰ SELK'NAMEK MÁRA PATAGÓNIA ÉS A TŰZFÖLD EGYRE TÖMEGESEBB TURIZMUSÁNAK EMBLEMATIKUS FIGURÁI LETTEK, A SZUVENIRIPAR ARANYTOJÁST TOJÓ „SZELLEMEI”

*Itt vagyok, a szél viszem.
Követem az eltávozottak nyomait.
Már megérkezhetek a Hatalom Hegyéhez,
odaérhetek a Hatalmas Ég Hegyláncaihoz.
Az eltávozottak ereje visszaszállhat belém,
az örökkévalók szóltak felém.
(Lola Kiepjá, az utolsó selk'nam sámánasszony éneke)*

KIS CHILEI SZÜRREALITÁS

A szürreális selk'nam örökségből jutott a jelenbe is. Chile-szerte találni hobbiból megkezdett és turistalátványossággá fejlődött helyeket, múzeumokat. Ilyen Punta Arenasban a Rio Seco természettudományi gyűjtemény is.

Művészi vénával ellátott biológusbarátok kezdtek el gyűjteni azt, amit az óceán kidobott, és szokatlan, kreatív formában ki is állítják e maradványokat. A múzeum hitvallása szerint a patagón természeti örökséget a művészet és kultúra egyesítésével kívánják bemutatni az érdeklődőknek.

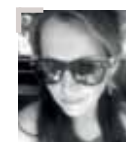
FOTÓK: NAGY ÉVA JOHANNA

Ám a kiállítást megtalálni is kaland, mert „rejtett hely”. Mi is egy Puerto Varas-i festőhölgytől tudtunk létezéséről. Egy óra hosszat kerestük barátunk, Lucho lendületesen kérdező segítségével. Na, megvan. Zárva. „Miguelék elmentek Puerto Natalesbe, Julieták a tengeren vannak, José Santiagóban, hát, sajnos csak holnap lesz itt valaki, háromtól hatig. Ha mégse lesz itt senki, itt vannak a telefonszámok –16 számot nyomnak a kezünkbe a szomszédos hotelben. Ezeket kell felhívni, vagy csak kiabáljunk. Valaki csak meghallja.

– Ajjjj, hombre, kis chilei szürrealitás! – summázza nekünk Lucho.

Semmi gond. Szeretjük a kalandokat. Másnap szakadó esőben kiáltozunk, Miguel meghallja...

NAGY ÉVA JOHANNA
A FÖLDGÖMB ONLINE
FŐSZERKESZTŐJE,
GEOGRÁFUS,
TERMÉSZETFÜGGŐ